

INSTITUTI I TRASHËGIMISË SHPIRTËRORE E KULTURORE TË SHQIPTARËVE - SHKUP

SHKUPI PËR VITIN E SKËNDERBEUT
(1468-2018)

SHKUPI PËR VITIN E SKËNDERBEUT (1468-2018)

СКОПЈЕ ЗА ГОДИНАТА НА СКЕНДЕРБЕГ
(1468-2018)

SKOPJE FOR SKENDERBEG YEAR
(1468-2018)

9 786084 653691

Shkup, 2018

INSTITUTI I TRASHËGIMISË SHPIRTËRORE E KULTURORE TË
SHQIPTARËVE – SHKUP

SHKUPI PËR VITIN E SKËNDERBEUT (1468-2018)
СКОПЈЕ ЗА ГОДИНАТА НА СКЕНДЕРБЕГ (1468-2018)
SKOPJE FOR SKENDERBEG YEAR (1468-2018)

Shkup, 2018

PËRMBAJTJA – СОДРЖИНА – CONTENTS

DISA FJALË RRETH BOTIMIT.....	7
SKENDER ASANI , Drejtor i Institutit të Trashëgimisë Shpirtërore e Kulturore të Shqiptarëve - Shkup	9
TALAT XHAFERI , Kryetar i Kuvendit të Republikës së Maqedonisë	14
DRAGI GJORGIEV , Drejtor i Institutit të Historisë Nacionale – Shkup.....	17
VLLADO POPOVSKI , Historian, Shkup	22
FAADIS REXHEPI , Drejtor i përgjithshëm i Postës së Maqedonisë –Shkup	32
DAVID HOSAFLOOK , Drejtor ekzekutiv i Institutit për Studime Shqiptare dhe Protestante	34
ALBERT RAMAJ & ZEF AHMETI , Studiues, St. Gallen-Zvicër	43
ERMAL NURJA , Osmanolog, Tiranë.....	57
НЕКОЛКУ ЗБОРА ЗА ИЗДАНИЕТО.....	71
СКЕНДЕР АСАНИ , Директор на Институтот за духовно и културно наследство на Албанците.....	74
ТАЛАТ ЦАФЕРИ , Претседател на Собранието на Република Македонија .	79
ДРАГИ ГЕОРГИЕВ , Директор на Институтот за национална историја - Скопје	82
ВЛАДО ПОПОВСКИ , Историчар, Скопје.....	87
ФААДИС РЕЦЕПИ , Генерален директор на Македонска пошта - Скопје...	97
ДАВИД ХОСОФЛОК , Извршен директор на Институтот за албански и протестантски студии - Тирана.....	99
АЛБЕРТ РАМАЈ & ЗЕФ АХМЕТИ , Ст. Гален- Швајцарија.....	108
ЕРМАЛ НУРЈА , Османолог, Тирана	123
ABOUT THE EDITION	139
SKENDER ASANI , Director of the Institute for Spiritual and Cultural Heritage of the Albanians - Skopje.....	141
TALAT XHAFERI , President of the Parliament of the Republic of Macedonia	146
DRAGI GEORGIEV , Director of the Institute for National History – Skopje..	149
VLADO POPOVSKI , Historian, Skopje.....	153
FAADIS REXHEPI , General Director of Macedonian Post – Skopje	162
DAVID HOSAFLOOK , Executive Director, Institute for Albanian and Protestant Studies, Tirana	164
ALBERT RAMAJ, ZEF AHMETI , St. Galen, Switzerland	173
ERMAL NURJA , Specialist in Ottoman studies	187

ALBERT RAMAJ & ZEF AHMETI

Studiues, St. Gallen-Zvicër

**ZOJA E SHKODRËS DHE PËRHAPJA NËPËR EVROPË E
ZVICËR PAS VDEKJES SË SKËNDERBEUT**

*“Qysh njat ditë që na u largove
Nji mijë të zezat na kanë mblue
Kthe o Zoja e K`shillit t`Mirë
Na prij n`paq t`hyjnushmit hirë....”*

Kjo është një pjesë nga kënga e vjetër popullore shqiptare që është e frymëzuar nga “ikja” e Zojës së Shkodrës në Genazzano në Itali. Kjo këngë ka një pjesë të historisë së saj më vete, sidomos sa i

përket fjalëve “nji mijë të zezat na kanë mblue”, e cila nuk është subjekt i trajtimit në këtë shkrim.

Gjergj Kastrioti-Skënderbeu ishte jo vetëm luftëtar, por edhe prijës i shqiptarëve për shumë vite me radhë. Para vdekjes së tij, pushtohej e gjithë Shqipëria nga turqit. Për popullatën e vendit nuk qe e lehtë kjo gjë. Skënderbeu vdiq më 1468. Një vit më parë, pikërisht në vitin viti 1467, qe bërë një lloj kthese për shqiptarët, pasi ky vit shënon një ngjarje interesante dhe që la mbresa të mëdha për historinë e popullit shqiptar, sidomos atij të besimit katolik. Në këtë vit shënohet sipas legjendës shpërngulja në Itali, pikërisht në Genazzano, i “Zojës së Këhillit të Mirë” (*Madre del Buon Consiglio*), apo siç njihet në gjuhën popullore “Zoja e Shkodrës”. Në aspektin historik, legjenda e kalimit të Zojës së Shkodrës në kishën e Genazzano-s mbështetet me faktin se në shek. 15, kemi disa valë të largimit nga Shqipëria drejt Italisë. Vala e parë ndodh në vitin 1448, pastaj e dyta ishte ajo e vitit 1467, në vitin e “fluturimit” të figurës së Zojës, dhe e treta mbas vdekjes së Gjergj Kastriotit dhe pushtimit otoman të Shqipërisë. Mes viteve 1448 dhe 1774 kishte disa valë migrimi. Legjenda duhet të ketë lindur për shkak të ndonjë ndodhie të asaj kohe të cilën ne nuk mund t’a shpjegojmë, e cila ka ndihmuar lindjen e kësaj legjende të “fluturimit”.

Është për t’u cekur se shqiptarët u bënë nëpër Europë të njohur përmes veprës dhe jetës së Skënderbeut. Në fakt këtë e bëri të mundur sidomos historinai Marin Barleti me dy veprat e tij “Rrethimi i Shkodrës” e shkruar në gjuhën latine (*De obsidione Scodrensi*), botuar në Venecia për herë të parë më 1504 dhe „Historia e Skënderbeut“ (*Historia de vita et gestis Scanderbegi Epirotarum principis...* (1505-1508, që u përkthyen në disa gjuhë europiane dhe prej tij u morën informata për botime të tjera në gjuhë të ndryshme.

(Piktura që Donika Kastrioti kishte sjellë me vete nga Shqipëria, foto: Bejtullah Destani)

Por këtu është për t'u potencuar se "Zoja e Këshillit të Mirë" bëri që shqiptarët të bëhen të njohur në Europë në disa qarqe të Kishës katolike, dhe kuptohet që kjo ndodhi përmes Genazzanos, afër Romës. Siç duket familja Kastrioti ishte e lidhur me kultin e Zojës Mari, Nënës së Jezusit. Këtë e dëshmon edhe piktura që Donika Kastrioti kishte marrë me vete nga Shqipëria, pasi ishte shpërngulur në nga Shqipëria në Napoli dhe nga Napoli kishte shkuar në Valencia tek gruaja e Alfonsit, Katarina, e cila pikturë ruhet në Kishë të atyshme në Valencia, pikërisht tek varri i Donikes dhe i Katarinës në manastirin "El Real Monasterio de la

Santísima Trinidad de Valencia". Në atë pikturë është pikturuar Maria me Jezusin fëmijë.

Legjenda thotë se gjatë kohës së pushtimit osman të Shqipërisë, figura e Zojës së Shkodrës fluturoi nga muri i kishës së kalasë së Shkodrës dhe mori drejtimin e Italisë, së pari në Romë e pastaj në Genazzano afër Romës. Përcjelljen e Zojës së Shkodrës e kishin bërë dy persona të quajtur Gjergj dhe de Sklavisi (Georgio & de Sclavis) nën shoqërinë e engjëjve. Legjenda rrëfen se, në rrugëtimin e saj për në Romë, uji i detit Adriatik ishte shndërruar në mermer dhe në Itali

figura kishte mbërritur me 25 prill 1467 në Genazzano afër Romës. Me t'u shfaqur në këtë kishë, kambanat fillojnë vetvetiu të bien pandërprerë. Sipas regjistrimeve në një libër të kohës, prej 27 prillit deri me 14 gusht 1467 në këtë vend ndodhin 159 mrekulli të ndryshme, dhe meqë numri i mrekullive ka qenë kaq i madh, rregulltarët agustinianë në atë kohë kanë pushuar së bëri regjistrimet e mëtejshme.

Në pjesën më të madhe të pikturave apo afreske ashtu paraqitet në shumicën e rasteve edhe ikja e Zojës së Këshillit të Mirë: në përcjellje të dy personave (Gjergjit dhe de Sclavis) dhe engjëjve duke kaluar detin. Ende pa u vendosur mirë në atdheun e ri, ajo fillon të bëjë mrekulli, si p.sh. shërime sëmundjesh, kuptohet se flasim përherë sipas legjendës. Por "fluturimi" i Zojës së Shkodrës mund të kuptohet si sinonim i ikjes së arbëreshëve si refugjate të krishterë e me gjasë duhet t'a kenë marrë edhe figurën e Zojës së Shkodrës me vete. Kjo temë ende nuk është hulumtuar si duhet deri më sot. Për më shumë se 500 vjet, Genazzano është shndërruar në një cak për shumë shtegtarë (pelegrinë).

Të lëmë legjendën anësh e të theksojmë së piktura murale në Genazzano është e autorit Antonio Vivarini, që është njëkohësisht edhe themelues i shkollës "Murano". Marco Basaiti ishte piktor shqiptar që lindi në Venedik dhe ishte edhe ai i kësaj shkolle. Si pasojë e dëmtimit të pikturës, në vitet 1955-1959, bëhet restaurimi i kësaj pikturë. 15 vite më vonë një rregulltar agustinian zbulon emrin e autorit në jakën rreth qafës së veshjes së fëmijës që e mban në dorë Zoja e Këshillit të Mirë. U zbulua së në këtë pikturë është shkruar: "A. Viva...fecit." pra, që do të thotë se autori i pikturës është Antonio Vivarini. Afresku në Genazzano në përmasa 45,5 x 31 cm, është vepër Antonio Vivarinit, i cili veproi më së shumti në Venedik dhe

(Afresku i Zojës së Këshillit mirë ne kishen në Genazzano e piktorit

atëherë u muar si dhuratë nga qielli për popullin dhe kështu filloi legjenda. Ka mendime se afreskun në Genazzano ka pikturuar Gentile da Fabriano.

Duhet pasur parasysh se vejusha e pasur Petruccia da Genazzano ishte e angazhuar që të renovonte kishën në Genazzano, e cila kishte mbetur shumë e shkatërruar dhe kur u përhap lajmi për legjendën e “Zojës së Shkodrës” se kishte ikur dhe shpëtuar nga turqit

ndodhi kjo që kjo pikturë murale u bë aq avansuar në vitin 1476. Autori kishte pikturuar afreskun para këtij viti, por ishte mbuluar dhe kur dëshironin që të vendosnin një konzolë (bartëse, shtyll) afër pikturës, dhe gipsi i shkatërrua dhe doli pak në pah nga prekja e murit se në atë pjesë kishte një pikturë murale dhe

VERA IMMAGINE DI MARIA SANTISS. DEL BUON CONSIGLIO
Che si venera nella Chiesa dei PP. Agostiniani di Genazzano . .

Recitate tre Ave Maria al Cuore purissimo di Maria .

O R A Z I O N E .

Maria SS. del Buon Consiglio io vi recito 3. Ave Maria in onore del Vostro Purifs. Cuore , e non voglio offendere il vostro Divino Figliuolo . Vi dimando il Buon consiglio per far la volontà di Dio , e di Voi , e vi dò il Cuor mio nelle vostre Santifs. mani . Finalmente vi dimando la grazia N. se è expediente all' Anima mia; se nò, me ne sò rassegnato alla vostra Santifs. volontà . Ave Maria .

si një mrekulli nga Shkodra në Genazzano, ishte një arsye për besimtarët katolik në Genazzano të jepnin para për këtë renovim që vejusha Petruccia da Genazzano kishte paraparë e që nuk kishte më të holla për këtë renovim.

Por, një gjë ende mbetet e pazbuluar për historianët e sotëm: si ndodhi që afresku e Antonio Vivarinit të pikturohet në pikturë që paraqiten dy përcjellësit nga Shqipëria Gjergji dhe de Sclavis në atë pikturë duke përcjellur Zojën e Shkodrës nga Shkodra përmes detit adriatik e deri në Genazzano, pra fjala nuk është për afreskun në Kishën e Genazzanos, por për pikturën dhe si erdhi deri tek ai motiv që të bëhet kjo pikturë e nohur në tërë botën. Ndoshta ishte shkaku që të renovohet kisha e Genazzanos e përmes kësaj legjende mund të tubonin vejusha Petruccia da Genazzano dhe murgjit Augustin në Genazzano të holla për renovim, sepse Augustinët në këtë kohë nuk ishin më në gjendje të mirë financiare sikur më parë. Piktura e Zojës së Shkodrës është bërë më vonë e njohur, jo atë vit kur është “zbuluar” afresku i Antonio Vivarinit në kishën e Genazzanos.

Se si erdhi që kjo kishte ikur nga Shqipëria, mbetet të hulumtohet, por gjithësesi duhet të ketë diçka me Republikën e Venedikut, sepse piktori Antonio Vivarini kishte vepruar shumë kohë në Venedik dhe në Venedik kishte shqiptarë që ishin shpërngulur qysh në kohën e Skënderbeut. A ka të bëjë me pikturën e Donika Kastriotit kjo gjë që kishte sjellë me vete e që e cekëm më lart? Këtë ende nuk dimë, por do të hulumtojmë në këtë drejtim edhe pse viti i Donikës dhe viti i asaj të Genazzano-s nuk përputhen, por dihet se Kontaktet e Kastriotëve mes Venedikut e Napolit ishin edhe më të hershme. Edhe një çështje duhet të ristudiohet në këtë drejtim sa i përket Zojës së Shkodrës: çfarë roli luajtën Arbëreshët për këtë gjë, pra për veprën e Antonio Vivarinit në Genazzano? Mendojmë se rol të madh, por

edhe ky duhet të hulumtohet. Kush ishin saktë Gjergji dhe de Sclavis, dy “përcjellësit” e Zojës së Shkodrës nga Kalaja e Shkodrës përmes detit Adriatik deri në Genazzano? Ende nuk kemi të dhëna të sakta për këta dy persona, por siç duket de Sclavis nuk do të ketë qenë shqiptar, së paku sipas emrit që figuron këtu, pra duhet të kishte diçka me emrin sllav. Saktësisht pyetja kryesore për Zojën e Shkodrës do të jetë se çfarë lidhjeje kishte me Skënderbeun? Së paku përmes Venedikut dhe piktorit Antonio Vivarinit mund të ketë pasur njëfarë lidhjeje, apo pëgjatë vizitës së tij në Romë, sepse Vivarini ka vepruar edhe në Romë dhe në vitin 1464 kishte pikturuar në muzeun e Vatikanit bash në të njëjtin vit që ishte edhe vetë Skënderbeu në

Një pikturë polake e shek. 19. Fluturimi i Zojës së Shkodrës me përcjellësit drejt Italisë.

Romë. Shtrohet pyetja se si përkërisht piktura murale e Zojës së Këshillit të Mirë në Genazzano që pikturoi Antonio Vivarini, u legjendarizua se erdhi prej Shkodrës?!

Përhapja e Zojës së Këshillit të Mirë në Evropë

Me vendosjen e Zojës së Shkodrës në Genazzano, ajo tashmë nga aty do të fitojë një përhapje të mëtejshme jo vetëm në Itali, por edhe në pjesë të ndryshme të Evropës. Së bashku me të do të udhëtojnë edhe legjenda e ardhjes dhe

vendosjes së saj në Genazzano.

Një ndihmë të madhe për përhapjen e kësaj figure/pikturës së Zojës së Këshillit të Mirë në rajonin gjermanofon lidhet me një udhëtim të kanonikut roman Andrea Bacchi (arbëresh?) nga bazilika e Shën Markut në vitin 1753 për në Gjermani. Ai në vitin 1734 në Genazzano ishte shëruar nga një sëmundje depresive dhe kishte vendosur të shpërndante figurën e Zojës. 14 vite më vonë, më 1748, ai kishte shpërndarë 97 000 ekzemplarë të kopjes së saj në letër. Gjenerali i Agustinianëve këtë nismë e konfirmon në vitin 1753. Me ndihmën e këtyre figurave duhet të jenë shëruar edhe sëmundje të rënda të ndryshme. Edhe prifti arbëresh Stephano Rodotà e bart një kopje të Zojës së Shkodrës në S. Bernadetto Ullano në Kalabri. Ai me rastin e mbajtjes së një meshë në altarin e kishës së Genazzanos në vitin 1713, ishte ngazëllyer aq shumë sa vendosi t'a merr me vete një kopje, siç do ta quaj ai, të "*Gruas shqiptare*".

Sipas njoftimit të piktorit Ludwig Tohi, kur e kishte vizituar me 11 qershor 1747, piktura/figura e Zojës së Shkodrës kishte parë edhe ndërrimin ngjyrave dhe pamjen e fytyrës së Zojës. Mbase këtu edhe kardinali me prejardhje shqiptare Alexander Albani në vitin 1734 kishte ndërtuar një altar të ri, para të cilit ndizeshin 13 drita argjendi.

Mirëpo kopjet e kësaj figure marrin një hov të madh shpërndarjeje në shek. 18. Kopjet në pikturë dhe gravurë shpërndahen sidomos nga rregulltarët agustinianë të Genazzanos.

Lidhur me shfaqjen e figurë së Zojës së Këshillit Mirë në vitin 1878, Vikari Gjeneral i Dioqezës së Shkodrës i shkruan një letër me përmbajtje insistuese prefektit të misionit apostolik në Epir. Aty informohet për kishën e vogël që kishte qenë në shpatin e kështjellës së Shkodrës prej nga ku Gruaja e Shkodrës ishte bartur në mënyrë mrekullueshme në tokë të huaj, pra në Genazzano, pasi vendi ishte

pushtuar nga osmanët. Se ardhja e osmanëve ka shkatërruar gjithçka, shenja, shkrime, njerëz, porse ajo çka nuk kishte arritur të shuajë ishte kujtesa e të krishterëve se figura e mrekullueshme për të cilën flitet të ketë ekzistuar në lagjen e qytetit të Shkodrës të quajtur Ali Beg Mahalla (Ali Begh-Mehalasi), si dhe duke informuar se ne shpesh i lutemi asaj që ajo të kthehet në vendin e saj të vjetër. Kush i ka parë përkushtimet (njetet) e shqiptarëve në dhomën pranë sakristies të Genazzanos, fotografitë, zemra, flamuj, zogj dhe shinat stabilizuese për këmbë të thyera fëmijësh, rroba, fustan kurore, dhe plot fotografi tjera të viteve 30-të të shek. XX, e që tregojnë procesionin e gjatë të shqiptarëve, se si ata marshojnë në dyert e Genazzanos dhe si ata shtyhen para kishës, ai me siguri edhe do t'i besojë raportit të atit agustinian për lidhjen e ngushtë mes Shqipërisë dhe Genazzanos. Sidomos lidhja e ngushtë me Genazzanon e shqiptarëve të vendosur në Itali ka rëndësinë e vet.

Përhapja në Gjermani

Princesha e Bavarisë në vitin 1760 Maria Antonia, një kopje të figurës së bekuar/prekur me figurën e ndodhur në Genazzano dhe sjell në München dhe ua jep rregulltarëve Augustinianë. Princesha e Bavarisë dy vjet më vonë financon një kopje të figurës për Hofkirche në Dresden. Kopja e Münchenit me kohë bëhet edhe si pikënisje për përhapjen e saj. Mandej përhapja do bëhet edhe në Köln, Mainz, Achen, Essen, Würzburg, Mүнnerstadt. Në fakt përhapja e kopjes së Zojës së Këshillit të mirë është aq e madhe nëpër Gjermani, sa deri më tani askush nuk ka marrë mundimin të regjistrojë të gjitha ato kisha e kapela, apo edhe murale private ku gjendet ajo.

Në vitin 1767 formohet në Kinzweiler vëllazëria Maria e Këshillit të Mirë. Ajo kujtohej çdo të dielë të parë të muajit. Në Aachen përveç

se adhurohej, në vitin 1771 publikohet edhe një libër me lutje. Gjatë shek. XIX, shtrohet llojshmëria e librave të tillë. Këtyre librave u paraprinte një parafjalë, ku shpjegohej në mënyrë të detajuar historia e legendës së kalimit të figurës së saj nga Shkodra në Genazzano e që më vonë gradualisht do largohet në botimet e mëvonshme. Kështu ipeshkvia e Essen-it shpall Zojën e Këshillit të Mirë si pratrone/pajtoare të saj edhe pse ajo këtu njihet si “Madona Artë e Essenit”.

Përhapja në Austri

Kopje të riprodhuara të Zojës së Këshillit të Mirë do të gjejnë qasje edhe nëpër kapelat e kishat e ndryshme austriake. Vetëm Vjenë, deri mbas Luftës së parë Botërore kishte 5 kapela apo kisha ku gjendej figura e kësaj Zoje.

Zoja e Shkodrës mbi altarin në Stift Stams (Tirol). Foto Z. Ahmeti

Në vitin 1754 At Caspar Scheurer, kishte sjellë një kopje të figurës nga Genazzano në kishën manastir të agustinianëve këmbëzbathur (sot kisha e St. Rochus dhe Sebastian) në Vjenë. Fillimisht ajo ishte vendosur në pjesën anësore të altarit, mirëpo në vitin 1759 me dëshirën e Maria Theresias, që e adhuronte shumë, kërkon të vendoset mbi altar. Abati i Stift

Stams, Rogerius Seiler, siguron me 1757 një figurë të Zojës së Këshillit të Mirë për kishën cisteriane dhe gjatë procesionit festiv duhet të jetë shfaqur një ylber me një bukuri magjepëse. Kopja e bekuar në Genazzano dhe e vendosur në Stift Stams (Tirol), si do ta shohim më poshtë, do bëhet edhe pikë ndikimi për përhapjen e saj edhe në kishat katolike në Zvicër.

Kështu përhapet nëpër gjithë Austrinë Zoja e Këshillit të Mirë – Zoja e Shkodrës dhe asaj i kushtohen apo në to vendosen kopje të kësaj figure: në Niederösterreich 7 kisha e kapella; Bugenland 5; Steiermarkt 24; Kärnten 15; Oberösterreich 6; Salzburg 26; Tirol 34; Voralberg 9; Südtirol 3. Secila nga këto riprodhime ka historinë e vet që ne këtu për arsye të natyrës së shkrimit nuk po i trajtojmë me detaje.

(Zoja e Shkodrës në Schlatt/
Appenzell në Zvicër, foto A.
Ramaj)

Përhapja e riprodhimeve të Zojës së Shkodrës nëpër kishat e Zvicrës

Në kishat, kapelat dhe manastiret e ndryshme zvicerane hasim në figurën e shenjte Zojës që po flasim këtu, me emërtimet si: “S. Maria de Buon Consiglio”, “Mater boni Consilii”,

“Maria vom Guten Rath”. Në rajonin e Zvicrës që dikur i takonte ipeshkvisë së Konstanz-it, kemi mbi 100 figura të Zojës së Këshillit Mirë.

Në përgjithësi duhet të nënvizohet se përhapja e figurave të tilla

të shenjta nuk njohin kufij. Ndikimet në Zvicër vijnë sidomos nga Stams i Tirollit (Austri). Në kopjen e bekuar në Genazzano dhe të vendosur në Stift Sams (Tirol), bëhet edhe pikëndikimi për përhapjen e saj edhe në kishat katolike në Zvicër. Sikurse do të ndodhë edhe në disa vende tjera më vonë, në vitin 1757, për përhapjen e Zojës së Këshillit të Mire në Manastirin Stams themelohet një vëllazëri e cila do të ndihmojë në përhapjen e fuqisë shëruese shpirtërore të Zojës. Rregulltarët e urdhërit agustinian e themelojnë vetë vëllazërinë e tyre në vende të ndryshme. Kështu në Freiburg këta themelojnë në vitin 1766 “Confraternité du bon Conseil”. Vëllazëri të Marisë së Këshillit të Mirë themelohen edhe në vende të ndryshme të Zvicrës si: në Abtwil AG (1774), Adligenswil LU (1776), Rain LU (1776), Hergiswil LU (1780), Inwil LU (1824), Menznau LU (1827), Höglingen AG dhe Romanshorn SG (para 1767).

Në përgjithësi mund të thuhet se përhapja e figurës së Zojës së Këshillit Mirë në Zvicër në shek. XVIII ndikohet nga tri anë: Genazzano, Stams-it dhe prej rregulltarëve agustinianë në Freiburg. Disa prej figurave që janë në Zvicër vijnë nga Genazzano si ajo në manastirin Notkersegg në St. Gallen, Eshenbach të Luzern-it. Si shembull mund të merret edhe transferimi i një “kopjeje” të figurës së shenjtë nga Genazzano për në Böttstein AG në kapelën e “Marisë së Këshillit Mirë” e cila lidhet me një mrekulli. Kjo figurë ishte dhuruar nga Stanislaus von Schmid i Bötts-

(Zoja e Shkodrës në St. Gallen /Zvicër në kishën Notkersegg, foto A. Ramaj)

tein-it. Ky pas vdekjes së babait të tij në vitin 1766 së bashku me të vëllanë e tij, Franz Joseph-in marrin pushtetin në Böttstein. Në këtë kohë Stanislau kishte qenë ende në detyrë leutnant garde në shërbim të mbretit të Napolit. Ai duke kthyer për rastin e vdekjes, e merr e vete edhe një “kopje” të Zojës së Këshillit të Mirë nga Genazzano. Sipas kronikës së familjes Schmid gjatë udhëtimit në det ngrihet një stuhi e fuqishme. Si pasagjerët po ashtu edhe drejtuesit e anijes i kapi frikë e madhe. Stanislaus në ato momente shkon e merr figurën e Zojës dhe të gjithë gjunjëzohen para sajë dhe e lusin për ndihmë e shpëtim. Pak më vonë qetësohet stuhia dhe të gjithë shpëtojnë. Në tëë njëjtin vit Stanislaus vendos që figurën në fjalë t’ia dhurojë kapelës në vendin e tij. Kjo figurë me sulmet franceze dëmtohet. Kështu ajo në shek. XIX zëvendësohet nga një pasardhës i po kësaj familjeje, ku nuk shihet vetëm figura e ngushtë e Zojës, por edhe historia e shpëtimit në anije.

Sa për ilustrim këtu po potencojmë një fragment interesant që e gjejmë edhe sot në kantonin katolik të Apencellit (Apenzell) ku është e ekspozuar figura e Zojës së Këshillit të Mirë ku del se, në kohën e konflikteve konfesionale në Zvicër përkatësisht në mes kantonit Appenzell Innerrhoden, që dominohej nga katolikët, dhe Appenzell Ausserhoden me protestant, figura e Zojës së Shkodrës merrej nga të parët si mbrojtëse nga e keqja dhe si shenjtërorë e fitores mu si në shembullin e shqiptarëve në rezistencën e tyre ndaj turqve.

Pavarësisht nga të vërtetat e rreth figurës si të tillë, historia e figurës së Zojës Këshillit të Mirë me përhapjen e sajë nëpër vende të ndryshme të Evropës dhe botës ka lënë gjurmët e saja si Zoja me prejardhje nga Shkodra. Jashtë aspekteve të hapura historike e faktike rreth „fluturimit“ të sajë në Itali, fakt është se kishte të bënte me disa ngjarje historike shqiptare të vërteta e të rëndësishme të asaj kohe.

Zoja e Shkodrës bartet sot edhe si pajtore e kishës më të madhe të shqiptarëve në New York (ShBA) e misionit katolik shqiptar në Luzern të Zvicrës. Nga ajo që potencuam del se kemi një linjë trashëgimie shekullore e bartur dhe e ruajtur në ndërdijen e shqiptarit, si, programim' nga gjenerata në gjeneratë që reflekton edhe sot!

Literatura:

- Elfride Grabner, Mater Gratium, Marianische Kultbilder in der Volksfrömmigkeit des Ostalpenraumes, Wien/Köln/ Weimar 2002, fq. 83-103.
- Elfriede Grabner, Maria vom guten Rat, Ikonographie, Legende und Verehrung eines italienischen Kultbildes, in: Volkskunde, Fakten und Analysen, Festgabe für Leopold Schmidt zum 60. Geburtstag, Klaus Beitzl (ed.), Wien 1972, fq. 327-338.
- Dorethee Kiesselbach, Begegnungen mit der Maria vom Guten Rat, Dona Ethnologica, Helge Gerndt/Georg R. Schroubeck (ed.), München 1973, fq. 209-217.
- Joachim Schmiedl, Marianische Religiosität in Aachen, Frömmigkeitsformen einer katholischen Industriestadt des 19. Jh., Dissertation, Münster 1987, fq. 267 v.
- Mathilde Tobler, Wahre Abbildung, Marianische Gnadenbildkopien in der schweizerischen Quart des Bistums Konstanz, Zug 1991.
- Mathilde Tobler, Das Gnadenbild Maria vom guten Rat: seine Verbreitung im schweizerischen Teil des ehemaligen Bistums Konstanz, in: Zeitschrift für schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte, Heft 4, 33 (1976), fq. 268-284.
- Markus Späth (ed.), Die Bildlichkeit korporativer Siegel im Mittelalter, Kunstgeschichte und Geschichte im Gespräch, Köln/Weimar/Wien 2009.

АЛБЕРТ РАМАЈ & ЗЕФ АХМЕТИ

Ст. Гален- Швајцарија

ГОСПОЃАТА ОД СКАДАР И ШИРЕЊЕТО ВО ЕВРОПА И ШВАЈЦАРИЈА ПО СМРТА НА СКЕНДЕРБЕГ

*“Уште тој ден кога ни отиде
Илјада црнила не покривале
Врати се о госпоѓо на добриот совет
Предводи не во мир божественост....”*

Ова е еден дел од старата албанска народна песна, која е инспирирана од „заминувањето,, на госпоѓата на Скадар во Геназено во Италија. Ова песна има еден дел од историјата во себе, особено што се однесува на зборовите „илјада црнила не покривале,, која не е субјект на третирањето во овој текст. Ѓерѓ Кастриот Скендербег не беше само војник, но беше и водач на Албанците во многу години по ред. Пред неговата смрт, цела Албанија беше окупирана од турците. За локалното население ова не беше лесно. Скендербег умре во 1468 година. Една година пред тоа, токму во 1467 година, е направен еден пресврт за Албанците, бидејќи ова година означува интересен настан и остави големи впечатоци за историјата на албанскиот народ, особено на тој од католичката вероисповед. Според легендата во ова година се означува преселувањето на,, госпоѓата на добриот совет,, (*Madre*

del Buon Consiglio) во Италија, токму во Геназано, или како што е позната во народниот јазик „Госпоѓа на Скадар„. Во историски аспект, легендата на преминувањето на Госпоѓа на Скадар во црквата на Геназано, е подржана во фактот дека во 15 век, имаме неколку бранови на иселувње од Албанија кон Италија. Првиот бран се случува во 1488 година, потоа второто беше во 1467 година, во годината на „летањето„ на ликот на Зоја и третото по смрта на Ѓерѓ Кастриот и отоманската окупација на Албанија. Помеѓу годините 1448 и 1774 година, имаше неколку бранови на миграција. Легендата можеби е создадена, поради некое случување на тоа време кое не можеме да го објаснуваме, која помагала да се роди ова легенда на „летањето„.

Треба да се истакнува дека Албанците во Европа, станаа познати преку делото и животот на Скендербег. Ова го овозможи особено историчарот Марин Барлети со две дела „Опсада на Скадар„ напишана на латински јазик (*De obsidione Scodrensi*), издадена во Венеција за прв пат во 1504 година и „Историја на Скендербег„ (*Historia de vita et gestis Scanderbegi Epirotarum principis...* (1505-1508), која се преведе во неколку европски јазици и од него се земаа информации за други изданија на различни јазици.

(Пиктурата која Доника Кастрати го донела со себе од Албанија, слика: Бејтулах Дестани)

Но овде треба да се потенцира дека „Госпоѓа на добриот совет,, влијаела за да Албаните стануваат познати во Европа, во неколку окружоци на Католичкаа црква и се разбира ова се случи преку Геназано, блиску до Рим. Како што изгледа семејството Кастриот беше поврзана со госпоѓа Мари, мајката на Исус. Ова го потврдува и пиктурата која Доника Кастриот го земала со себе од Албанија, по нејзиното преселување од Албанија во Наполи и од Наполи отишла во Валенсија, кај сопругата на Алфонсо, Катарина, која пиктура се чува во црквата во Валенсија, токму кај гробот на Доника и на Катарина, во манастирот “El Real Monasterio de la Santísima Trinidad de Valencia”.

Во таа пиктура е пиктурирана Марија со Исус како дете.

Легендата вели дека за време на отоманската окупација на Албанија, ликот на госпоѓата од Скадар полета од ѕидот на црквата на калето во Скадар и отиде во правец на Италија, прво во Рим а потоа во Геназано, блиску до Рим. Испраќањето на госпоѓата од Скадар го направиле двајца лица, кои се викаат Ѓерѓ и Де Склависи (Georgio & de Sclavis) во придружба на ангелите. Легендата раскажува дека во нејзиното патешествие за во Рим, водата на Јадранското море беше претворена во мермер и во

Италија ликот стигнал на 25 април 1467 година, во Ганезано, блиску до Рим. Со појавување во ова црква, камбаните почнуваат сами по себе да бијат без прекин. Според регистрирањата во една книга на времето, од 27 април до 14 август 1467 година, во ова земја се случуваат 159 различни чуда и бидејќи бројот на чудата бил толку голем, августинските свештеници во тоа време престанале да ги водат понатамошни регистрирања.

Во поголемито дел на пиктурите или афреските, така се претставува во поголемиот број на случаи и заминавувањето на госпоѓата на добриот совет: со следење на двајца лица (Герѓ и де Склавис) и ангелите поминувајќи го морето.

(Афрескот на госпоѓата на добриот совет во црквата во Геназанона пикторот Антони Виварини, слика, Википедија)

Уште не доволно поставена во новата држава, таа почнува да прави чуда, како на пример лекување на болести, секако зборуваме според легендата. Но „полетувањето,, на госпоѓата од Скадар може да се разбира како синоним на заминувањето на арбрешите како христијански бегалци, кои веројатно го земале со себе и ликот на госпоѓа на Скадар. Ова тема не е истражена како треба до денеска. По повеќе од 500 години, Геназано е претворен во една цел за многу пелегрини.

Да ја оставиме легендата настрана и да истакнуваме дека муралната пиктура во Геназано е на авторот Антонио Виварини, кој истовремено е оснивач на школата „Мурано„. Марко Басаити беше албански пиктор кој се роди во Венеција и тој беше на иста школа. Како последица на оштетувањето на пиктурата, во годините 1955-1959, е направена реставрација на ова пиктура. 15 години подоцна еден августински

бискуп го открива името на авторот во јаката околу вратот на облеката на детето, која го држи госпоѓата на добриот совет. Се откри дека во ова пиктура е напишано : “A. Viva...fecit.”, што значи дека авторот на пиктурата е Антонио Виварини. Афреското во Генезано во пропорции 45,5x31 цм, е дело на Антонио Виварини, кој повеќе дејствуваше во Венеција и се случи ова мурална пиктура да биде унапредена во 1476 година. Авторот пиктурирал афреск пред ова ова година, но беше покриена и кога сакаа да ставаат конзола (носач, столб) блиску до пиктурата и гипсот се распадна и излезе на виделина дека во тој дел имаше мурална пиктура и тогаш се зема како подарок од небото за народот и вака започна легендата. Има мислења дека афрескот во Геназано го пиктурирал Гентоле Фабриано.

Треба да се има предвид дека богатата вдовица Петруција да Геназано беше ангажирана да ја реновира црквата во Геназано, која останала многу распадната и кога се прошири веста за легендата на „госпоѓа од Скадар“ дека побегнала и се спасила од турците како едно чудо од Скадар во Геназано, беше причина за католичките верници во Геназано да даваат пари за ова реновирање, кои вдовицата Петруција да Геназано ги предвидила, но веќе ги немала за реновирањето.

Но, едно нешто останува неоткриено за денешните историчари: како се случи афрескот на Антонио Виварини да се пиктурира во пиктура, која ја претставува

двајцата следетели од Албанија Герѓ и де Склавис испраќајќи ја госпоѓата од Скадар преку јадранското море до Геназано, значи зборот не е афрескот на црквата на Геназано, туку за пиктурата и како се дојде до тој мотив, за да се создаде овој познат мотив во целиот свет.

Можеби беше причината да се реновира црквата на Геназано и преку ова легенда можеа да соберат пари вдовицата Петруција да Геназано и августинските монаси во Геназано, затоа што августините во ова време не беа во добра фина-

Една полска пиктура од 19 век.
Полетувањето на госпоѓата од Скадар со следетели кон Италија.

нсиска состојба, како порано.

Пиктурата на госпоѓата од Скадар подоцна станала позната, а не во таа година кога е „откриен„ афрескот на Антонио Виварини во црквата на Геназано.

Како дојде до тоа ова да побегне од Албанија, останува да се истражува, но секако треба да има нешто со Република Венеција, затошто пикторот Антонио Виварини дејствувал многу време во Венеција, кадешто има Албанци, кои еа преселени уште од времето на Скендербег. Дали има врска со пиктурата на Доника Кастриоти ова што го понела со себе? Ова не го знаеме, но треба да истражуваме во овој правец, иако годината на Доника и годината на Геназано не се совпаѓаат, но се знае дека контактите на кастриотите преку Венеција и Наполи беа порано. И едно прашање треба да се реистражува во овој правец, што се однесува на госпоѓата на Скадар: каква улога играа арбрешите за ова, значи за делото на Антони Виварини во Геназано? Мислиме дека има голема улога, но и ова треба да се истражува. Кои беа точно Ѓерѓ и де Склавис, двајцата „следетели„ на госпоѓата од Скадар, од калето во Скадар преку Јадранското море до Геназано. Сеуште нема точни податоци за ови две лица, но како што се гледа де Склави изгледа не бил Албанец, најмалку според името кое фигурира овде, значи дека има врска со словенско име.

Поточно главното прашање за госпоѓата од Скадар треба да биде каква врска имаше со Скендербег? Најмалку преку Венеција и пикторот Антонио Виварини може да имал некаква врска или во текот на неговата посета во Рим, затошто Виварини дејствувал и во Рим и во 1454 пиктурирал во музејот на Ватикан токму во истата година кога Скендербег бил во Рим.

Се поставува прашањето како токму муралната пиктура на госпоѓата на добриот совет во Геназано, која го пиктурираше Антонио Виварини се легендаризира дека дојде од Скадар?!

Ширењето на госпоѓа на добриот совет во Европа

Со поставувањето на госпоѓата на Скадар во Геназано, таа оттаму ќе добие едно натамошно ширење не само во Италија, но и во други делови на Европа. Заедно со неа ќе патува и легендата на доаѓањето и поставувањето во Геназано.

Една голема помош во ширењето на ова фигура/ пиктура на госпоѓата на добриот совет во германофонскиот регион се поврзува со едно патување на романскиот каноник Андреа Бачи (арбреш?) од базиликата на Свети Марк за Германија. Тој во 1734 во Геназано е лекуван од една депресивна болест и одлучил да го дистрибуира ликот на госпоѓата. 14 години подоцна, во 1748 година, тој дистрибуирал 97 000 нејзини примероци на копии во хартија.

Генералот на августинците ова иницијатива ја потврди во 1753 година. Со помош на овие ликови се мисли дека се лечени и други разни болести. И свештеникот во Арберија Стефано Родота, држи една копија на госпоѓата од Скадар во С. Бернадето Улано во Калабрија. Тој по повод одржувањето на една миса во алтарот на црквата во Геназано во 1713 година, беше израдуван толку многу, што одлучи да земе една копија, како што ќе ја нарече тој, на „Албанската жена,,.

Според известувањето на пикторот Лудвиг Тохи, кога го посетил во 11 јуни 1747 година, пиктура/ фигура на госпоѓата од Скадар го гледал и промената на боите и погледот на ликот на

госпоѓата. Кардиналот со албанско потекло Александар Албани во 1734 година изградил еден нов алтар, пред кој се палаа 13 ламби од сребро. Но копиите на ова фигура добиваат голем замав на дистрибуирање во 18 век. Копиите со пиктура и гравура се дистрибуираат особено од августинските свештеници на Геназано.

Во врска со појавувањето на ликот на госпоѓата на добриот совет во 1878 година, Викар Генерал на Диокезата на Скадар му пишува писмо со инсистирачка содржина на началникот на апостолска мисија во Епир. Таму се информира за малата црква која била во падината на замокот во Скадар од кадешто жената на Скадар се носела на чуден начин во туѓа земја, значи во Геназано, откако земјата беше окупирана од отоманите.

Доаѓањето на отоманите уништило се, знаци, текстови, луѓе, но тоа што не успеало да се брише било сеќавањето на христијаните дека чудотворна фигура се зборува да постоела во населбата во градот Скадар, наречена Али Бег Махала (Ali Begh-Mehalasi), и информирајќи дека ние често и се молиме да се врати во старото место.

Кои ги гледал посветувањата на Албанците во домот пред сакристијата на Геназанон, сликите, срцето, знамиња, славејчиња и стабилизаторските шини за скршени нозе на децата, облека, крунски фустан и многу други слики од 30 години на XX век, кој го покажуваат долгата процесија на Албанците, како тие маршираат во вратите на Геназано и како тие се туркаат пред црквата, тој со сигурност ќе му верува на извештајот на августинската уметност за тесните врски меѓу Албанците и

Геназано. Особено тесната врска на Албанците во Италија со Геназано има свое значење.

Ширењето во Германија

Принцезата на Баварија во 1760 година Марија Антониа една копија на благословената фигура со ликот кој се наоѓа во Геназано и донесен во Минхен и им се дава на августинските свештеници. Принцезата на Баварија, две години подоцна финансира една копија со ликот за Хофкирче во Дрезден. Копијата од Минхен со време станува и почетна точка за нејзино ширење. Потоа ширењето ќе се реализира и во Келн, Мајнц, Ахен, Есен, Вурзбург, Мунерштад. Во суштина, ширењето на копијата на госпоѓата на добриот совет е толку голема во црквите низ

*Госпоѓа од Скадар на алтарот во
Стифстамс (Тирол). Слика 3. Ахмети*

Германија, зашто покажува фактот дека досега никој не ги регистрирал сите тие цркви и капели или приватни мурали каде таа се наоѓа.

Во 1967 година во Кинзеилер се формира братството Марија на добриот совет, Таа се сеќаваше секоја прва недела на месецот. Во Ахен освен што се обожаваше, во 1771 година се објави и една книга со молитви. Во текот XIX век, се зголемува разновидноста на ваквите книги. На овие книги им претходеше предговор, во

која се објаснуваше на детален начин историјата на легендата на преминувањето на нејзиниот лик од Скадар во Геназано, кој подоцна постепено ќе се тргне од подоцнежните изданија. Епископијата на Есен ја прогласува госпоѓата на добриот совет како нејзината пратрона, иако тука е позната под името „Златна Маона на Есен,,.

Ширењето во Австрија

Репродуцирани копии на госпоѓата на добриот совет ќе најдат пристап и во капелите и различните австриски цркви. Само во Виена, до периодот по втората светска војна имаше 5 капели и цркви, каде се наоѓаше ликот на ова госпоѓа.

Во 1754 година Ат Каспат Шеурер, донесол една копија на ликот во Геназано во црквата манастир на босите августинци (денеска црква на St. Rochus и Себастијан) во Виена. Таа беше ставена во страничниот дел на алтарот, но во 1759 година по желбата на Марија Терезија, која го обожаваше многу, бараше да се стави над алтарот. Абатот на Стифт Стамс. Роџериус Сеилер, во 1757 година обезбедува еден лик на госпоѓа на добриот совет за цистерианската црква и во текот на свечената процесија требало да се појави едно виножито со една фасцинантна убавина.

(Госпоѓата од Скадар во Шлатапренцел во Швајцарија, слика А Рамај)

Благословената копија во Генезано и поставена во Стифт Стамс (Тирол), како ќе гледаме подолу, ќе стане и влијателна точка за незиното проширување и во католичките цркви во Швајцарија.

Вака госпоѓата на добриот совет се проширува и во цела Австрија и нејзе му се посветуваат или во неа се ставаат копии на овој лик во Ниедорсторич 7 цркви и капели; Бугенланда 5; Стеиермаркт 24; Камтен 15; Оберостереич 6; Салзбуург 26; Тирол 34; Воралберг 9; Судтирол 3. Секоја од овие репродукции има своја историја што ние заради природата на текстот не ги третираме во детали.

Ширењето на репродукциите на госпоѓата од Скадар низ црквите во Швајцарија

Во црквите, капелите и разните швајцарски манастири го наоѓаме светиот лик на госпоѓата за која зборуваме, со имињата: “S. Maria de Buon Consiglio”, “Mater boni Consilii”, “Mariavom-GutenRath”. Во регионот на Швајцарија, кој некогаш припаѓаше на Епископијата на Констанца, имаме над 100 ликови на госпоѓата на добриот совет.

Во општо треба да се подвлече дека ширењето на таквите свети ликови не познаваат граници. Влијанијата во Швајцарија доаѓаат особено од Стамс на Тирол (Австрија). Во благословената копија во Генезано и ставени во Стифт Самс (Тирол), станува и влијателна точка за нејзино про-

ширување и во католичките цркви во Швајцарија. Како што ќе се случи и во неколку други места подоцна, во 1757 година, за проширувањето на госпоѓата на добриот совет во манастирот Стамс се оснива едно братство, која ќе помага во ширењето на духовната сила на госпоѓата која лекува. Свештениците на августинската наредба го осниваат самите нивното братство во различни земји. Така, во Фрајбург во 1766 година го осниваат "Confraternité du bon Conseil". Братства за Марија на добриот совет се осниваат и во други места во Швајцарија: како во Абтвил АГ (1774), Адилгенсеил (1776), Раин ЛУ (1776), Хергисвил ЛУ (1780), Инвил ЛУ (1824), Мензнау ЛУ (1827), Хиглинген АГ и Романшорн СГ (пред 1767).

Воопшто може да се каже дека проширувањето на ликот на госпоѓата на добриот совет во Швајцарија во XVIII век имала влијание од три страни: Геназано, Стамс и од августинските свештеници во Фрајбург. Некои од ликовите кои се во Швајцарија доаѓаат од Геназано, како таа во манастирот Ноткерсег во Сант Гален, Ешенбах на Луцерн. Како пример може да се земе и трансферот на една „копија“, на светиот лик од Геназано за во Ботстеин АГ во капелата на „Марија на добриот совет, која се поврзува со едно чудо. Овој лик беше подарен од Станислауд вон Шмид и Ботстеин. Ово по смртта на татко му во 1766, заедно со неговиот брат, Франц Жозеф ја преземаат власта од Ботстеин. Во ова време Станислау беше уште во задача како леутнант гарде во служба на кралот на Наполи. Тој враќајќи се за смртниот случај, зема и една „копија“, од госпоѓата на добриот совет од Геназано. Според хрониката на семејството Шмид во текот на патувањето на море се издигнува една силна бура. Како патниците, така и возачите на бродот ги обзема голем страв. Станислаус во тие

моменти оди и го зема ликот на госпоѓата и сите се поклонуваат пред нејзе и ја молат за помош и спас. Подоцна се смирува бурата и сите се спасуваат. Во истата година Станислаус одлучува ликот да му го подари на капелата во неговото место. Овој лик по француските напади се оштетува. Така, таа во XIX век се заменува од еден наследник на истото семејство, каде не се гледа само тесниот лик на госпоѓата, но и историјата на спасот во брод.

Само за илустрација да потенцираме еден интересен фрагмент кој го наоѓаме и денеска во католичкиот кантон на Апензел (Apenzell) каде е изложена сликата на госпоѓата на добриот совет, каде излегува дека во времето на верските конфликти во Швајцарија односно помеѓу кантонот Апензелнерходен, кој се доминираше од католиците и Апензелаусерходен доминиран од протестанти, ликот на госпоѓата од Скадар од првите беше заштитник од лошото и светица на победата, токму како во примерот на Албанците во отпорот против турците.

Назависно од вистините околу ликот како таков, историјата на ликот на госпоѓата на добриот совет со нејзиното проширување во различни земји на Европа и светот, ги оставила своите траги како госпоѓа со потекло од Скадар. Надвор од отворените историски и фактички аспекти околу нејзиното „полетување„ во Италија, факт е дека имаше врска со неколку вистински албански историски настани, значајни во тоа време.

Госпоѓата од Скадар денеска се носи и како знак на најголемата црква на Албанците во Њу Јорк (САД) или католичката мисија во Луцерн, Швајцарија.

Од ова што потенциравме излегува дека имаме една вековна линија на наследство, носена и чувана во потсвеста на албанецот,

како програмирање од генерација во генерација, која има одраз и денеска.

Литература:

- Elfride Grabner, Mater Gratium, Marianische Kultbilder in der Volksfrömmigkeit des Ostalpenraumes, Wien/Köln/ Weimar 2002, fq. 83-103.

- Elfriede Grabner, Maria vom guten Rat, Ikonographie, Legende und Verehrung eines italienischen Kultbildes, in: Volkskunde, Fakten und Analysen, Festgabe für Leopold Schmidt zum 60. Geburtstag, Klaus Beitzl (ed.), Wien 1972, fq. 327-338.

- Dorethee Kiesselbach, Begegnungen mit der Maria vom Guten Rat, Dona Ethnologica, Helge Gerndt/Georg R. Schroubeck (ed.), München 1973, fq. 209-217.

- Joachim Schmiedl, Marianische Religiosität in Aachen, Frömmigkeitsformen einer katholischen Industriestadt des 19. Jh., Dissertation, Münster 1987, fq. 267 v.

- Mathilde Tobler, Wahre Abbildung, Marianische Gnadenbildkopien in der schweizerischen Quart des Bistums Konstanz, Zug 1991.

- Mathilde Tobler, Das Gnadenbild Maria vom guten Rat: seine Verbreitung im schweizerischen Teil des ehemaligen Bistums Konstanz, in: Zeitschrift für schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte, Heft 4, 33 (1976), fq. 268-284.

- Markus Späth (ed.), Die Bildlichkeit korporativer Siegel im Mittelalter, Kunstgeschichte und Geschichte im Gespräch, Köln/Weimar/Wien 2009.

ALBERT RAMAJ, ZEF AHMETI

St. Galen, Switzerland

***THE LADY FROM SHKODRA AND ITS EXPANSION
IN EUROPE AND SWITZERLAND AFTER THE DEATH
OF SKENDERBEG***

"That very day when she left us
Thousands of darkneses covered us
Come back you Lady of a Good Council
Lead us into peace and divinity".

This is one part of the old Albanian folk song inspired by the "Departure of the Shkodra Lady to Genazeno in Italy". This song has a part of the history in itself, especially since it refers to the words "a thousand darkneses covered us", which is not the subject of the analysis in this text.

Gjergj Kastriot Skenderbeg was not only a soldier, but also a leader of the Albanians for many years. Before his death, the whole of Albania was occupied by the Ottomans. This was not easy situation for the local population. Skenderbeg died in 1468. A year before in 1467, a turnaround was achieved for the Albanians, because this year marks an interesting event and left great impressions on the history of the Albanian people, especially those of Catholic religion.

According to the legend, this year marks the passage of the "Lady of the Good Council" (Madre del Buon Consiglio) to Italy, precisely in Genazano, or as it is known in the folk language "Lady from Shkodra". Historically, the legend of the passage of Lady from Shkodra to the Church of Genazano is supported by the fact that in the 15th century, there were several waves of immigration from Albania to Italy. The first wave took place in 1488, then the second was in 1467, in the year of "flying" of the image of Lady and the third after the death of Gjergj Kastriot and the Ottoman occupation of Albania. Between the years 1448 and 1774 there were several waves of migration. The legend needs to be created due to some event of that time that we can not explain, which contributed to the birth of this legend of Flying.

It should be noted that the Albanians in Europe became famous through the work and life of Skenderbeg. This was made possible by the historian Marin Barletti with his two works entitled "The Siege of Shkodra" written in Latin (*De Obsidione Scodrensi*), published in Venice for the first time in 1504 and "History of Skenderbeg" (*Historia de vita et gestis Scanderbegi Epirotarum principis*, 1505-1508), which was translated into several European languages and has been used as source of information for other publications in different languages.

But here it should be emphasized that the "Lady of the Good Council" helped Albanians to become known in Europe in several districts of the Catholic Church and of course this happened through Genazano, near Rome. As the Kastriot family seems to have been related to Mary, the mother of Jesus. This is confirmed by the painting that Donika Kastriot took with her from Albania, after her

migration from Albania to Naples and from Naples to Valencia at the Alfonso's wife, Katarina, whose painting is stored in the church in Valencia, precisely at the grave of Donika and of Katarina, in the monastery "El Real Monasterio de la Santísima Trinidad de Valencia". In that painting, Mary is painted with Jesus as a child.

The legend says that during the Ottoman occupation of Albania, the figure of the Lady of Shkodra flew from the wall of the church of the Shkodra castle and headed for Italy, first in Rome and then in Genazano, close to Rome. The sending of the Lady Shkodra was done by two people, called Gjerg and De Sclavisi (Georgio and De Sclavis), accompanied by angels. The legend narrates that during her

The painting that was brought by Donika Kastrati from Albania, painted by Beitulah Doctan

journey to Rome, the waters of the Adriatic Sea were converted into marble and in Italy the Lady arrived on April 25, 1467, in Ganesano, near Rome. With the appearance in this church, the bells started to strike by themselves and without interruption. According to the registers in a book from that time, from April 27 to August 14, 1467, there were 159 different miracles in this country, and since the number of miracles was so large, the Augustinian priests of that time stopped to keep further registers.

In the most of the paintings or frescoes the departure of the Lady of

the good Council was depicted accompanied by two persons (Gjerg and De Sklavis) and angels while she was crossing the sea. Not yet set up in the new state, she begins to do wonders, such as treatment of diseases, of course according to the legends. But Lady Shkodra's "flying" can be understood as a metaphore for the departure of the Albanians as Christian refugees, who probably took with them the Lady of Shkodra. This topic has not been explored as it should until today. After more than 500 years Genazano has been turned into a single goal for many Pellegrinians.

Let's leave the legend aside and emphasize that the murals of Genazano were made by Antonio Vivarini, who is also the founder of the Murano School. Marko Basati was the Albanian painter born in Venice and he was attending the same school. Due to the damage to the painting in the years 1955-1959 restoration work was done on it. 15 years later an Augustine bishop revealed the name of the author in the collar around the neck of the child's clothes, held by Lady of

The fresco of the Lady of the Good Council in the church of Genazanona, by painter Antonio Vivarini,

the good Council. It was discovered that on it it was written: "A Viva Fecit", which means that the author of the painting is Antonio Vivarini. And the fresco in Genezano with dimensions 45.5x31 cm, is a work of Antonio Vivarini, who was more active in Venice, and this mural painting was promoted in 1476.

The author painted the fresco before this year, but it was covered and when they wanted to put a

console (pillar) close to the image, the gypsum collapsed and became apparent that in that part there was a mural painting. This was received as a gift from the heavens for the people and it started the legend. There are opinions that the fresco in Genazano was painted by Gentole Fabriano.

It should be taken into consideration that the wealthy widow Petruccia Da Genazano was hired to renovate the church in Genazano that remained very decayed. When the news broke that the "Lady of Shkodra" escaped and was saved from the Turks it was sort of a miracle for the Catholic believers in Genazano so they were giving money for its renovation. The widow Petruccia da Genazano needed greatly these finances for the renovation.

But one thing remains undiscovered for today's historians: how did the fresco of Antonio Vivarini come to be pictured with the two followers from Albania, Gjergj and De Sklavis, sending the Lady from Shkodra through the Adriatic Sea to Genazano. The main issue is not the

fresco of the Genazano church itself, but how was created this motive that became famous in the whole world.

Perhaps the reason was to conduct renovation of the Genazano church and through this legend resources could be collected by the widow Petruccia da Genezano and the Augustan monks in Genazano because at that time they were not in good financial

condition as they were previously. The letter of Lady of Shkodra later became famous but not in the year when the fresco of Antonio Vivarini was discovered in the church of Genazano.

How it happened that she escaped from Albania remains to be researched, but of course there should be something related with the Republic of Venice, because painter Antonio Vivarini worked for long time in Venice, where there are Albanians who migrated there since the time of Skenderbeg.

Is this connected with Donna Kastrioti's paintings that she brought with her? We do not know this, but we need to explore the possibilities in this direction, although the year of Donika and the year of Genazano do not coincide, but it is known that the contacts of the Kastrioti through Venice and Naples were dating from earlier.

And one question needs to be researched in this context, which concerns lady of Shkodra: what role did the Arbareshis play in this, i.e. the work of Antoni Vivari in Genazano? We think it had an important role, but this should be researched. Who were exactly Gjergj and De Sklavis, the two "followers" of the Lady of Shkodra, from the shrine in Shkodra through the Adriatic Sea to Genazano?

There is still no accurate data for these two persons, but as it appears, De Sklavi seems not to be an Albanian, at least according to the name that appears here, meaning that he had a Slavic name. More precisely, the main issue for Shkodra's lady should be what kind of relationship she had with Skenderbeg? At least she had some connection through Venice and the painter Antonio Vivari or during his visit to Rome, because Vivarini worked in Rome and in 1454 painted in the Vatican Museum, exactly the same year when

Skenderbeg was in Rome. The question arises how exactly the mural pictured by the Lady of the good council in Genazano by Antonio Vivari become legendary after coming from Shkodra?

The expansion of the Lady of the good council in Europe

By moving of Lady Shkodra to Genazano, she underwent further expansion not only in Italy, but also in other parts of Europe. Together with her the legend of the arrival and setting in Genazano was also traveling. One great help in the expansion of this figure of the Lady of the good council in the Germanic region is associated with a trip to the Romanian canon by Andrea Baci (perhaps Arbresh) from the St. Mark's Basilica in Germany. He was treated in 1717 in Genazano for depression and decided to distribute the figure of the Lady. 14 years later, in 1748, he distributed 97,000 copies in paper.

The general of Augustinians confirmed this initiative in 1753. With the help of these figures, other illnesses are thought to be treated. And the priest in Arberia Stefano Rodota, holds a copy of the Shkodra lady in St. Bernadette Ullano in Calabria. On the occasion of the holding of a mass in the altar of the church in Genazano in 1713, he was so happy that he decided to take a copy, as he would call it, of the "Albanian woman". According to the report of the pictor Ludwig Tohi, when he visited him on June 11, 1747, the figure of the Lady from Shkodra he noticed the change in the colors and the look of the figure of the lady. Albanian Cardinal Alexander Albani built a new altar in 1734, in front of which 13 lamps of silver were burning. But copies of this figure have received a great deal of distribution in

A Polish painting from XIX century, The flight of the Lady of Shkodra with followers to Italy.

the 18th century. Copies with the painting and engravings are distributed especially from Augustinian priests from Genazano.

Regarding the appearance of the figure of the Lady of the good council in 1878, Vicar General of Shkodra diocese writes a letter with a compelling content to the chief of the Apostolic Mission to Epirus. In it he informs about a small

church that was in the slope of the castle in Shkodra from

which the Lady of Shkodra was carried in a strange way to a foreign land, i.e. in Genazani after the land was occupied by the Ottomans. The arrival of the Ottomans destroyed everything, signs, texts, people, but it was not possible to erase any memory of Christians that the miraculous figure was existing inside a settlement in the city of Shkodra called Ali Begh-Mehalasi, and people were often praying that it returns to the old place.

The images and other elements in the photographs from the thirties of the 20th century show the long procession of the Albanians as they march to the doors of Genazano and how they are pushed in front of the church. The reports of the Augustinian art about the close

ties between the Albanians and Genazano could be considered credible and has important meaning.

Expansion in Germany

Maria Anthony, Princess of Bavaria, in 1760 brought a copy of the blessed figure with the image found in Genazano to Munich and gave it to the Augustinian priests. The Princess of Bavaria, two years later, finances a copy with the image of Hofkirche in Dresden. The Munich copy over time becomes the starting point for its expansion. Then its expansion continued in Cologne, Mainz, Aachen, Essen, Wurzburg and Munerstadt. In essence, the expansion of the copy of Lady of Good Council is so large in the churches throughout Germany, as evident by the fact that no one managed to register all churches, chapels or private murals where there was a copy of her.

In 1967 Brotherhood Maria of the Good Council was formed in Kinseiler, and she was remembered by procession every first week of the month. In Aachen, besides being worshiped, a book of prayers was published in 1771. During the 19th century, the diversity of such books was increasing. These books were preceded by a preface, which explains in detail the history of the legend of the crossing of her figure from Shkodra to Genazano, which will later gradually be removed from the later editions. The Bishopric of Essen proclaims the Lady of good council as their protected figure, although there she is known as the "Golden Maona in Essen".

Expansion in Austria

Reproduced copies of the Lady of the Good Council will find their place in the chapels and various Austrian churches. Only in

Vienna after the Second World War there were 5 chapels and churches where the figure of this lady was present.

In 1754 St. Caspat Sheurer brought a copy of the figure in Genazano in the church of the Augustinian monastic bishop (today church of St. Rochus and Sebastian) in Vienna. It was placed on the side of the altar, but in 1759 after the request by Maria Theresa, who loved it tremendously, it was placed above the altar. Abbott of Stift Stames Rogerius Seiler in 1757 provided one figure of the Lady of the good council for the Cisterian church and during the solemn procession a rainbow with a fascinating beauty should have appeared. The blessed copy in Genesis was set in Stift Stams (Tyrol), as we can see below, and it will become an influential point for its expansion in the Catholic churches in Switzerland.

Lady of the Good Council ovet the latar in Stiftams (Tyrol), Painting 3, Ahmeti.

By this The Lady of good council expands throughout Austria and copies dedicated to her image are placed in Niidos-torich, 7 churches and chapels; Buchenland 5; Steiermarkt 24; Kamen 15; Oberstereich 6; Salzburg 26; Tyrol 34; Voralberg 9; Sudtyrol 3. Each of these reproductions has its own history, which, because of the purpose of the text, we do not examine in detail.

Spreading of the reproductions of the Lady of Shkodra through the churches in Switzerland

In the churches, chapels and various Swiss monasteries we find the holy character of the Lady under the names: "St. Maria de Buon Consiglio", "Mater Bon Consilii", "Maria vom Guten Rath". In the region of Switzerland, which once belonged to the Episcopate of Constanta, we have over 100 figures of the Lady.

In general it should be emphasized that the passing of such sacred figures knows no boundaries. The influences in Switzerland come especially from Stams of Tyrol (Austria). The blessed copy in Genazano and placed in Stift Sams (Tyrol), becomes an influential point of its expansion in the Catholic churches in Switzerland. As it happened in some other places later in 1757 the Lady of the good

(Lady of Shkodra in Shlataprenzel in Switzerland, painting A, A. Ramaj).

council was reason that in the monastery of Stams a brotherhood was formed which would help spread the spiritual strength of the lady of healing. The Augustinian priests set up their brotherhood in different countries. In 1766 they founded the "Confraternité du bon Conseil" in Freiburg. Brotherhoods for Mary of Good Council are also established elsewhere in Switzerland: in Abtville AG (1774), Adilgensee (1776), Rain LU (1776, Hergiswil LU (1780), Inwil LU (1824), (1824),

Menznau LU (1827), Higgingen AG and Romanshorn SG (before 1767).

In general, it can be said that the expansion of the Lady's image in Switzerland in the eighteenth century is influenced by three factors: Genazano, Stames and Augustine priests in Freiburg. Some of the figures in Switzerland come from Genazano, like the one at the Notkersegg Monastery in St. Gallen and Eschenbach of Lucerne. An example can be taken of the transfer of a "copy" of the sacred figure from Genezano to Botstein AG in the chapel of "Mary of good council", which is associated with one miracle.

This figure was donated by Stanislaud Von Schmidt and Botstein. He, after his father's death in 1766, along with his brother, Franz Joseph, took power in Botstein. At this time Stanislaud was serving as a "leutenant garde" in the service of the King of Naples. Returning there for a funeral, he takes a "copy" of the Lady of Good Council from Gonazano. According to the chronicle of the Schmid family, a strong storm rises during the journey to the sea. Both passengers and the drivers of the ship are overwhelmed with fear. In those moments, Stanislaud takes the character of the lady and everyone worships her and pray for help and salvation. Later the storm calms down and everyone was saved. In the same year Stanislaud decides to give the figure to the chapel in his town. This figure after the French attacks was damaged. So,

(Lady from Shkodra Shkodrës in St. Gallen /Switzerland, church Kotkersegg, photo by

in the nineteenth century it was replaced by an heir of the same family, where it could be seen not only the face of the Lady, but also the history of salvaging of the ship.

Just to illustrate, let us emphasize an interesting fragment that we can find today in the Catholic canton of Apenzell, where the image of the Lady is shown: In the time of religious conflicts in Switzerland, between the canton of the Apenselernoden, dominated by Catholic,s and Apenselauserced dominated by protestants, the figure of the Lady of Shkodra was one of the primary protectors from the evil and a saint of victory, same as in the example of the Albanians in their resistance against the Turks.

Regardless the truth of the figure as such, the history of the Lady of the Good Council and her expansion in different countries in Europe and the world left its stamp in these regions, mainly as Lady from Shkodra. Beyond the historical and factual aspects of her "flight" to Italy, it is a fact that it had connection with several real Albanian historical events, significant at the time.

The Lady of Shkodra is today also portrayed as the patron of the largest Albanian church in New York (USA) and the Catholic mission in Lucerne, Switzerland. From what we pointed out, it turns out that we have a centuries-old line of heritage, kept and guarded in the Albanian subconscious, like programming from generation to generation, which has its reflection even today.

Bibliography:

- Elfride Grabner, *Mater Gratium, Marianische Kultbilder in der Volksfrömmigkeit des Ostalpenraumes*, Wien/Köln/ Weimar 2002, fq. 83-103.
- Elfriede Grabner, *Maria vom guten Rat, Ikonographie, Legende und Verehrung eines italienischen Kultbildes*, in: *Volkskunde, Fakten und Analysen*, Festgabe für Leopold Schmidt zum 60. Geburtstag, Klaus Beitzl (ed.), Wien 1972, fq. 327-338.
- Dorethee Kiesselbach, *Begegnungen mit der Maria vom Guten Rat*, *Dona Ethnologica*, Helge Gerndt/Georg R. Schroubeck (ed.), München 1973, fq. 209-217.
- Joachim Schmiedl, *Marianische Religiosität in Aachen, Frömmigkeitsformen einer katholischen Industriestadt des 19. Jh.*, Dissertation, Münster 1987, fq. 267 v.
- Mathilde Tobler, *Wahre Abbildung, Marianische Gnadenbildkopien in der schweizerischen Quart des Bistums Konstanz*, Zug 1991.
- Mathilde Tobler, *Das Gnadenbild Maria vom guten Rat: seine Verbreitung im schweizerischen Teil des ehemaligen Bistums Konstanz*, in: *Zeitschrift für schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte*, Heft 4, 33 (1976), fq. 268-284.
- Markus Späth (ed.), *Die Bildlichkeit korporativer Siegel im Mittelalter*, *Kunstgeschichte und Geschichte im Gespräch*, Köln/Weimar/Wien 2009.